

ЕЗИКОЗНАНИЕ

LINGUISTICS

ФРАЗЕОЛОГИЧНИ ИЗРАЗИ С ОПОРНА ДУМА ‘КРЪСТ’ В БЪЛГАРСКИ И В РУСКИ ЕЗИК

Теодора Г. ИЛИЕВА

Тракийски университет, България

E-mail: [ilievat @abv.bg](mailto:ilievat@abv.bg)

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A HEAD WORD ‘KRASST’ IN BULGARIAN AND RUSSIAN

Teodora G. ILIEVA

Trakia University, Bulgaria

E-mail: [ilievat @abv.bg](mailto:ilievat@abv.bg)

ABSTRACT: The concept of ‘cross’ is polysemantic. It is one of the three fundamental world emblems, a sacred Christian symbol in the religious, cultural-historical and linguistic continuum of the Slavic peoples. Therefore, it motivates the emergence of many various stable word combinations. The article discusses mostly real (full) phrasemes and partly non-real (non-full) phraseological units with component ‘cross’ (which forms 17 microsemantic cores with the first lexeme ‘a symbol of Christianity; a written mark, formed by two lines going across each other’ and 7 microsemantic cores with the Bulgarian homonym ‘krast’ meaning lower back ‘the lower part of the back’), excerpted from Bulgarian and Russian phraseological dictionaries and media texts. A comparison is made between the phrases in both languages, highlighting the common Slavic uses and differences, the specific expressions (direct, metaphorical and metonymic use of ‘cross’), which are the linguistic picture of each ethnic phenotype. Phraseologisms are analyzed and categorized on several grounds: degree of desemantization of the constituent components – phraseological combinations, phraseological units, phraseological adhesions (fusions); grammatical structure (mono-element: only S; bi-element: only V + S, A + S, A + Adv; three-element: V+ A+ S, V + S + Pron, S + pr + S, S+ Adv + S , S + pr + Pron; poly-element: V+ S+ pr+ Pron, V+ Pron+ pr+ S, pr+ Pron+ V+ S, etc.).

KEYWORDS: the concepts of cross and of lower back, linguistic and cultural code, set expressions, Slavic phraseological parallels, phraseological structure, semantic motivation, ethno-specificities, international set frame

Компаративните проучвания на фразеологизмите¹, изследователският интерес към които все повече се засилва, са важни за развитие на чуждоезиковите компетентности² чрез концептуална диференциация на референти и реалии и вербализирането им в стилизирани езикови знаци фреймове. Концептът *кръст* в цялото му нюансирано семантично съдържание се разгръща чрез денотативна употреба и във фраземи, синтезиращи културологични и

¹ В публикацията термините *концепт*, *символ*, *фрейм*, *езиков код* назовават различни лингвистични и екстралингвистични аспекти на полифункционалния знак *фразема*. Концепт е понятие, мисловна същност, категоризация на човешкия опит, която се означава със знак – лингвистична единица, предимно дума, както и словосъчетание (Крумова-Цветкова, Благоева, Колковска, Пернишка, Божилова, 2013, с. 405). Концептоним е функционалната, конкретната реализация на концепта в писмената и устната форма на езика; съотношението между тях е аналогично на алофон – фонема или алолекс – лексема.

² В днешно време един от стандартите на институционално ниво към обучението по чужди езици се отнася до развитието на комуникативните компетентности чрез съпоставка между лексикалните специфики и граматичните характеристики на родния и чуждия език за по-ефективното им използване в различни комуникативни ситуации (Желязкова, 2018, с. 36, 42).

етнопсихологически специфики, които са образната народна памет, t-клетките на всеки фенотип, колоративните нишки в ежедневноата реч³ (Ivanova, Petkova, 2020, p. 54).

Научният интерес към фразеологичните паралели е продиктуван от липсата на контрастивни изследвания върху фраземите с опорни думи символа *кръст1* и соматизма *кръст2*, продуцирани от номинативните славянски и национални вкусове, от вековните напластявания в езиковото съзнание на българи (от територията на Република България и Република Северна Македония) и руси.

Обект на публикацията са устойчивите съчетания (set expressions) и фразеологичните изрази (phraseological expressions) с концептоним ‘кръст’. Тези понятия имат по-широк спектър и се използват като синоними, обединяващи словосъчетания от 3 ранга. А термините фраземи (phrasemes) и фразеологизми (phraseologism) са с по-тясна употреба и включват само фразеологични единства (phraseological units) и фразеологични сраствания (phraseological adhesions, phraseological fusions, idioms). Предмет на проучването са семантичните и структурните специфики на фразеологичните единици с опорен елемент ‘кръст’. Критерии при ексцерпцията на фразеологизмите са техните диференциални признаци, които са близки в изследваните славянски езици: те са лингвокултурни изрази; имат нова семантика, която не е равна на значението на израждащите ги лексикални единици, затова се именуват устойчиви; осъществяват вторичната номинация в езика и се наричат знаци от втори ранг; експресивни са и имат различна степен на емоционална оценъчност; имат своя уникална образност; израждат се върху определена метафора, която не винаги може да бъде точно разчетена; присъщи са най-вече на разговорната реч (Ничева, Кунин, Виноградов, цитат по Калдиева-Захариева, 2013, с. 20, 32, 63, 65).

Емпиричният материал, анализиран в статията, е ексцерпиран от следните лексикографски справочници: Български етимологичен речник, том 3 (БЕР3, 1986), Речник на българския език, том 8 (РБЕ8, 1995), Фразеологичен речник на българския език (Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова, 1974 – 1975), Нов фразеологичен речник на българския език (Анкова-Ничева, 1993), Фразеологичен речник на българския език (Банова, Димова, 2014), Фразеологичен синонимен речник (Нанова, 2005), Българско-руски фразеологичен речник (Кошелев, Леонидова, 1974), Толковый словарь живого великорусского языка (Даль, 1882), Большой толковый словарь русского языка (Кузнецов, 2000), Фразеологический словарь русского языка (Молотков, 1968), Этимологический словарь современного русского языка, том 1 (Шапошников, 2019), Толковен речник на современнијот македонски јазик (Мурковски, 2011), Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник (Велковска, 2008), Белешки за македонската фразеологија (Велковска, 2002), Фразеолошки речник на македонскијот јазик, том 2 (Ширилов, 2008), български медиатекстове и анкетите на четирима респонденти етнически българи⁴, населяващи територията на Република Северна Македония.

Целите на публикацията са фокусирани върху сравнително дискриптивно изследване на фразеологизмите на синхронна плоскост – проследява се кои са идентичните, смислово и структурно сходните и разнородните фразеологизми с компонент ‘кръст’ в езиковото светоусещане на българи⁵ и руси. Изборът на 24 фразеологични микротема/микросфери (микро- или концептосферите са предмет на анализи в модерните когнитивно-дискурсивни изследвания), е провокиран от феномена *провербиални кодове* (фреймове), които се съхраняват в етнокултурното подсъзнание като когнитивни субстрати. Това езиково явление е названо от Н. Ф. Алефиренко с термина „фраземосъздаващ потенциал на когнитивно-провербиалния код“

³ They can add color and make everyday speech more interesting for native speakers (Ivanova, Petkova, 2020, p. 54).

⁴ Изказвам искрена благодарност на адвокат Христо Старошовалиев, който привлече четирима респонденти от РСМ и консултира обработването на предоставения от тях емпиричен материал.

⁵ Тъй като официалният език на Република Северна Македония по своя произход и структурно-типологични характеристики е югозападна писмено-регионална норма на българския език (Кочева, Чолева-Димитрова, Мичева, Николов, Василева, Антонова-Василева, Кайчев, Павлов, Бърлиева, Керемедчиева, Ташев, Александрова, 2020, с.7), анализът на емпиричен материал и от български диалекти на територията на РСМ е опит да се разгърне родното езиково богатство, да се подчертае очевидната генеалогична връзка между изходната българска и вторичната норма, въпреки геополитическата конюнктура и по-активната напоследък сърбизация.

(Алефиренко, 2016, с. 8). Кодовете, сред които е символът ‘кръст’, могат да активизират структури с конвергентна природа: фраземи, логоепистеми, лингвокултуреми, прецедентни структури и концепти (Алефиренко, 2016, с. 8). Кръстът е символ на жертвата на Божия Син Христос за спасението на човешкия род и неговото материално изображение започва трайно да се разпространява както в църковната практика, така и в светския контекст още от V век (Холл, 1997, с. 316). Макар да съществува като основен древен символ на слънцето, на четирите природни стихии и др., кръстът в християнската си битност не е наследен от езическите култове, а от съществуващия у много народи обичай престъпниците да се наказват с позорна смърт, като бъдат разпъвани на кръст (Похлебкин, 2001, с. 217). С Христовото възкресение овещественият кръст се осветява и придобива своята благодатна, метафизична сила. Универсалните лингвокултурологични линии, които очертава кръстът – свещен знак и пространствена форма, предпоставят появата на продуктивни интернационални устойчиви езикови кодове (СлДр, 1995, с. 651 – 654). Във всички славянски езици кореновата морфема е идентична – *крст*, *криж* (срб.), *крест* (руски), *хрест* (белрус.), *хрест* (укр.), *крст* (словен.), *kříž* (чеш.), *krzyż* (полски) и др. (ЕтСлов13, 1984, с. 76). В старобългарския ръкописен канон (IX – XI век) лексемата *кръстъ* е регистрирана с две значения – 1. място за разпъване и 2. *прен.* мъчение за православната вяра (СтБР1, 1999, с. 762). Тя е унаследена от праславянската лексема *къръстъ*, която е заемка от старовисоконемската единица *Krist* (Христос), докато съвременният неин омоним с анатомично значение ‘кръст’ съответства на старобългарската дума *поіасъ* с четвърта семема ‘средата на тялото; кръст’ (СтБР2, 2009, с. 343). За съжаление, все още липсва исторически речник на българския език, който би отразил хронологичната поява на лексемата *кръст* със значение анатомичен орган, а в БЕРЗ такава информация липсва. Десетките речници индекси на средновековни български и руски паметници от XII – XV век, до които имам достъп, фиксират *поіасъ* като: част от гърба (хръбъть/ωρον); (географски) пояс, зона (ζώνη); плат, който се опасва около кръста (ὀμφαλός) (Максимович, 2010, с. 222; Петков, Спасова 2014, с. 73, 76, 231). До XVI век в българския език *кръст* със сигурност номинира само гореспомнатите денотати – форма от две пресечени линии и християнския свещен символ (Федер, 2008, с. 133), и метафоризира страданието и смъртта.

В РНГ2 тази част от гърба, която наподобява кръстовидно пресечените с гръбнака тазови кости, е номинирана с термина *кръст2* (Геров, 1976, с. 424), докато лексемата *поясъ* през XIX век вече е стеснила семантичния си обем и е загубила анатомичното си значение в книжовния език. В словниците на българския и руския език тя е опорна дума на фраземите: *влача си пояса; простирам пояса; стягам пояса; удар под пояса* (Нанова, 2005, с. 1113) и др.

Според РБЕ8 в българския език съществува корелативна омонимна двойка, като първата лексема *кръст* е многозначна с обем от 9 семеме, а втората лексема се реализира чрез две значения. Българският диалектен континуум съхранява богатата семантична парадигма на ‘кръст’. В БЕРЗ (1986, с. 50 – 54) са регистрирани множество употреби, които не мотивират устойчиви словосъчетания – *укръст* ‘на кръст’, *разкръст* ‘кръстопът’, *кръстле* ‘малко кръстче’.

Лингвисти от (Република Северна) Македония отбелязват три семеме, съответстващи на полисемното поле *кръст1*, и четвърта семема *крст*, съпадаща с *кръст2* (Мурковски, 2011, с. 575), макар че в съвременния език трябва да се говори не за многозначност на тази дума, а за развита омонимия. В новите руски лексикографски изследвания речниковата статия на лексемата *кръст* най-често е структурирана от 6 семантични линии (Кузнецов, 2000, с. 469).

Първият корелат *кръст1* от омонимната двойка като концептоним във фразеологизми

Като полисемно понятие, в това проучване първият омоним *кръст1* става семантичен център или ядро на 17 фразеологични микротеме, в които отправни са българските устойчиви единици, като се посочват руските им съответствия. Те очертават няколко смислови линии: пространствена функция на кръста; фазовост; негативна емотивност – страх, притеснение, страдание, бreme, изпитание; позитивна емотивност – святост, чест, истина; кръстът като пожертвование и мъченичество; антипод на антихристиянски символи – полумесец, свастика, петолъчка и др. В около 70% от тематичните области използваният фразеологичен инвентар в двата езика съпада, което е очаквано сходство. В тях освен преките и преносни съвременни

речникови значения на думата ‘кръст’ са включени някои диалектни употреби и смислови нюанси на концепта, тъй като фразеологизмите са продуцирани в живата народна реч и имат дълготраен живот в народната памет.

Семантичен център (17 микротема)	Български език – кръст	Регионална бълг. норма в РСМ – крст	Руски език – крест
1а. (Не)понасям отреденото ми от Бога, участта си 1б. Тежки проблеми, които са ме сполетели	1а. (Не) нося кръста си 1б. Лежи ми като тежък кръст на плещите	1а. Го носи (поднесува) својот крст; Си го носи крстот	1а. Нести свой крест 1б. Давить на плечи как тяжелый камень; Лежать на душе как камень; Тяжелая доля
2. Движение във всички посоки	Кръстосвам нещо на кръст	Распнувам за пат ⁶	Назад-вперед; крест-накрест
3. Боря се ожесточено	Като дявол с кръста се боря	Давам напори	Сражаться до крови
4. Упорито отбягвам нещо	Бягам като дявол<a> от тамян/ кръст	Бега како ѓавол од темјан (крст)	Бежит как бес от ладана/ как от чумы ходащая
5. Прекратявам нещо	Поставям/ слагам/ турям / кръст на нещо; Кръст на всичко	Кладам/ пишувам/ турам/ ставам крст на некого или на нешто; Ставам крст на сѐ	Поставить на чѐм-то крест; Ставить большой, жирный крест
6. Причинявам голямо страдание някому	Разпъвам жив човек на кръст	Распинува на крст некого	Мучить/ изводить кого-либо; Тянуть/вытянуть всю душу из кого-либо
7. Не умея да говоря, да се изказвам	Две думи на кръст не мога да кажа/ вържа	Не могам да кажам два збора	Не может связать два слова
8. Казвам истината	Честен кръст	Жими майка	Честной крест; Кленусь чѐм-то; Истинный крест
9. Демонстрирам, че съм много честен	Давам (честен кръст)	Со крстот на чело	Даю честный крест
10. Безсъвестен, нечестен човек	-----	Со крстот на тилот е	Креста нет (на ком)
11. Възможност да се помогне с нещо някому	В него е силата/ властта	Кај него/тебе е крстот	Бог в помощь
12. Спасяване на някого от смърт	Връщат ме от онзи свят	Спасува од дрвен крст (некого)	-----
13. Присъствам на нечия смърт	-----	Крст ке целива на место венец	-----
14. Умирам, мъртъв съм	Кръст да ти турят над главата; Влизам в гроба; Лежа в студената земя	Спечали дрвен крст	Лежать под крестом
15. Пожелание, благословия	Да е здрава храната като кръста	-----	Пусть пицца/ урожай будет; Крепкой/

⁶ Аналог на българската фразама ‘Кръстосвам нещо на кръст’ в северномакедонската регионална норма вероятно е ‘Распнувам за пат’ = движа се в различни посоки; разкъсам се на няколко места едновременно, ходя напред-назад. Тя обаче се изолира само в една от песните на Каролина Гочева – българка от СМ, публично заявила етническата си идентичност.

			здоровой как крест
16. Дочаквам щастлив момент	Хвана дикиш; Излезе ми късмета;	Го фати крстот	Крест при дороге
17. Най-лошото, което може да сполети някого	Да ме удари гръм	Умирањето на крст не е полошо; Да те утепа гром	-----

Микротема 1 изолира библейски цитат, запазен във фразеологичното единство с интернационално разпространение ‘нося си (тежкия) кръст’ = a (heavy) cross to bear. В полето на световните култури плещите често са метоними на човешкото тяло или личност и логично могат да образуват колокации, библеизми с кръста като символ на изпитания и тегоби (‘лежи ми като тежък кръст на плещите’). В прегледаните руски речници не е регистрирана подобна смислова компилация, но тя може да бъде извлечена от руската културна памет, например заглавието на творбата на Александр Салников „Крест на твоих плечах“.

Микротема 2 представя пространствената прагмема ‘Кръстосвам нещо на кръст’. Синонимни са съчетанията: ходя, кръжа, обикалям напред-назад/ нагоре-надолу. Асоциативната връзка на движението във всички страни с фрейма *кръст* вероятно е породена от представата за две пресечени линии, очертаващи всички четири посоки на света. Тази разнопосочност и широта на движението обаче невинаги мотивира еквивалентна интернационална фразема. В световния комуникационен поток например се използва словосъчетанието *back and forth*. Разпространената антитеза *дявол – кръст* е вербализирана само в български фраземи (микротема 3), но не и в руски. Там духовният контраст е между дявола и тамяна. Причината би могла да се търси в изконната руска богобоязливост и предпазливост при употреба на сакрални и демонични концепти (тъй като борбата на дявола с кръста е безсмислена и с предопределен край), а също и в езическия субстрат на българското лингвокултурно поле. Наличието в българския език и в югозападните говори на устойчиво сравнение ‘бягам като дявол от кръст’ (микротема 4), както и липсата му в руски, можем да обясним с представените вече аргументи. Релацията *кръст – край* (микротема 5) е универсална. Тя се разгръща чрез фразеологичното единство⁷ ‘поставям кръст на/ върху нещо’. В българския език изразът има два омонимни нефразеологични варианта. В първия кръстът е само графичен знак (и то изписан не като християнския +, а с две пресечени линии като знака X), отметка – ‘поставям кръст/ кръстче/ хикс/ тикче’, а във второто свободно съчетание се обективира християнската символика – ‘очертавам/ слагам кръст на дома от свещта, която е горяла на Велики петък’. Руската етнолингвистика не констатира конотативно съчетание от съществителното *кръст* и глагола *разпъвам*. Причините за това вероятно са от аксиологичен и нравствено-религиозен характер (микротема 6). Разпятието на кръста е Христовото разпятие, без него не би било възможно спасението на човешкия род. В българската диалектна реч обаче е регистрирано фразеологичното срастване ‘Разпъвам (жив) човек на кръст’, което има амбивалентно звучене. Пейоративно свързаното значение във фразеологичното единство ‘*две думи на кръст не мога да кажа*’ (микротема 7) е регистрирано само в български и има силно избледняла мотивация.

Кръстът изконно кодира и семите ‘искреност, добросъвестност’ (микротеме 8, 9). А във фразеологичното срастване ‘Честен кръст’ се контаминира и с адекватив. Липсата му в руски език може да маркира антипода на тази добродетел – безчестието: *Креста нет (на ком)* (микротема 10). Руският фразеологизъм ‘Честной крест’ (микротема 8) трябва да се отграничава от неутралното словосъчетание *Честный крест*. Правописната разлика всъщност отразява противопоставянето на сакралното и ежедневно-битовото. Югозападните диалекти в РСМ познават корелацията *крст на чело – крст на тил* = честен – нечестен. Тази антонимна двойка метонимизира лицето/ челото като добрата същност на човешката душа, а тила/ врата – като деструктивното, греховното човешко поведение.

Отново в северномакедонските говори са регистрирани метафорични употреби на концепта *кръст* като символ на сили, могъщество, контрол – ‘Кај него/тебе е крстот’

⁷ По-късно е възникнала синонимна фразема *слагам точка на нещо*.

(микротема 11), които се оделотворяват в покровителство и защита на страдащите. Това фразеологично единство вероятно е реминисценция на животворящия и спасителен православен Кръст (изписването с главна буква отразява сакралните функции на кръста). Тайнството на настъпващата или настъпилата смърт (микротема 14) има изключително много и разнообразни номинации в отделните езици. Една от тях е възникналата в изследваните езици въз основа на семантичен пренос (*Лежатъ подъ крестомъ*;) тъй като в Православната църква кръстът е задължителен свещен атрибут⁸, означаващ завършека на земния път и опора при Второто пришествие (*Спасува од дрвен крст (некого)*) (микротема 12). Синонимни са фраземите с други инфилтрирани елементи (най-вече фитоними) от погребалния ритуал – *гушвам венеца, хващам китката, замирисвам на босилек*.

Благословиите (микротема 15) с християнско и за съжаление, с полуезическо съдържание, структурирани от опорния концептоним *кръст1*, в славянските езици не са еднотипни. В руски е разпространено устойчивото сравнение ‘Крепкий/ здоровый как крест’, а българският вариант е ‘Здрав като камък’. Има, разбира се, и интернационални фреймове – *Крестное целование, Вот (те) крест (святой), Светият кръст побеждава греха, смъртта и дявола, With the Holy cross I win* и др.

В северномакедонските говори кръстът се възприема като емблема на (материално) благоденствие (микротема 16). Метафоричното улавяне, но не на кръста, а на дикиша, е паралелният фразеологизъм в останалите български диалекти. Липсва руски аналог.

В съвременните български медиатекстове концептът *кръст1* се реализира с конвенционалните си денотативни и конотативни облици – съчетанията *кръстът на Богоявление, кръст на църковна хоругва; единствата Христов кръст, Червен кръст, Бял кръст, Самарски кръст; срastванията – превивам нечий кръст, разпъвам (някого) на кръст* и др.

Вторият корелат кръст2 от омонимната двойка като концептоним във фразеологизми

Вторият омоним е опорна дума на 7 микротемите в българския контекст. Соматизмите са обект на силен изследователски интерес и през последните години са описани разноаспектно както в диахронни и синхронни проучвания на конкретни езици, така и в контрастивни публикации, които разгръщат важни лингвокултурологични паралели. Детайлно са анализирани концептонимите *глава, зъб, очи, уши, уста, гръб, ръце, крака*, но *кръст* не е проучен⁹. Семантичното ядро на соматизма *кръст2* в славянския фразеологичен фонд не е продуктивно. Не само защото източнославянските езици пазят старобългарската мотивация на анатомичния орган – *поясница* (руски), *поперек* (украински). Интересна е запазената форма на медицинския термин¹⁰ ‘крестец’ в руски. Мотивацията тук е прозрачна – според предметно сходство с малката кръстовидна форма от прешлени, която образуват костите на таза с долната част на гръбначния стълб (Крестцовая кость). В западнославянските езици (лехитска и чехословашка група) анатомичният орган *кръст*, подобно на български, е номиниран с: *krzyż* (полски), *kříž* (чешки), а от южнославянските езици само в сръбски и хърватски (западна група) се е развила нова лексема – *кичма* (сръбски, хърватски) (срв.с *krst* в словенски) и *кръст* (съвременен български в книжовната и във всичките му диалектни форми).

В руски език устойчивите изрази с *поясница*¹¹ в състава им са само няколко – *прогнуться в пояснице, потирать поясницу, ниже поясницы*. Докато фраземите и колокациите

⁸ Могильные кресты выступают как субстатут покойника. У белоруссов обозначали не только возраст, но и пол погребенного; самые большие кресты ставились на могилах стариков (СлДр, 1995, с. 657).

⁹ В изчерпателния многотомник *Общеславянский лингвистический атлас* е представен дълъг списък с номинациите на анатомичните човешки органи, но дори там *крестец, пояс, поясница* и *талия* липсват. Представена е само карта № 30, L 1608 на лексемата *гръб* (грб, спина и др.) (ред. Сятковский, Ванякова, 2009, с. 94) <<http://www.slavatl.org/publications.html>> .

¹⁰ Неправилно е определянето на *крестец* като деминутив на *крест*, тъй като умалителната форма е *крестик*.

¹¹ В руски език от 11. до 17. век е преобладавала употребата на и *иасало*, а в църковнославянските текстове – *поіасъ*, което сп. някои учени е девербатив от праславянския глагол *поіѣсти* (Шапошников, 2019, с. 193).

с компонент *пояс* имат по-висок дистрибутивен индекс в сравнение с фиксаците в РБЕ – *рукавиц ищет, а двои за поясом торчат; пояс целомудрия; пояс вечной мерзлоты; и наго, и босо, и без пояса; влез по пояс, полезай и по горло; тонок в поясе и широк в плечах* (Молотков, 1968, с. 350) и мн. др.

В книжно-разговорния прекодифициран български език в РСМ все по-агресивно се налагат устойчиви изрази с опорна дума сърбизма *кичма*. Никъде в т.н. фразеологични словници на говорите в РСМ не присъства понятието *кичма* като лексикален дублет на *кръст*. То обаче е инфилтрирано¹² в езика и според нашите наблюдения (с изключение на граничните диалекти), се използва в книжно-разговорната реч в пъти по-често от изконната дума *кръст*.

Семантичен център (7 микротеме)	Български език – кръст	Регионална бълг. норма в РСМ – крст, снага, кичма	Руски език – пояс, поясница, спина, бок
1. Имам сили, издръжлив съм, имам възможности	Държи ми кръста; Здрав ми е кръстът	Имам снага	Здоровая спина; Хватает сил/силенок; Под силу что-либо
2. Непрекъснато, най-усилено работя и/или се изморявам много	Не изправям / не изправя кръст; Откъсва ми се / откъсне ми се кръста	Ми падна снагата	Прогнутья в пояснице; Остатаватья без спины; Спина отваливается
3. Изнурявам някого, претоварвам го, измъчвам го	Откъсвам / откъсна кръста на някого	Останах без снага	Прогну в пояснице; Намать/ помять бока
4. Западнал съм, безсилен съм вече	Схванал ми се е кръстът	Ми е паднала снагата	Поясница отваливается; Не хватает силенок
5. Угоднича, сервилнича, лакейнича пред някого	Превивам / превия (пречупвам / пречупя, чупя) кръст	Виткам кичма	Прогибать поясницу; Гнуть спину/ шапку; Ломать шапку перед кем-либо
6. Открадвам нещо значително от някого	Удрям / ударя в (през) кръста/ в джоба	Ме удря о сърцето; Ми заби нож в грбот	Ударить по карману; 100 шкур с него содрать; Драть три шкуры
7. Нечестна, подла, задкулисна постъпка	Удар под кръста	Удар под појас	Удар ниже пояса

Въпреки разнообразните лексикални средства, чрез които се вербализира тази част от скелета в двата славянските езика, те съставят редица сходни устойчиви семантични кодове. В количествен план обаче не само в руския, но и в българския лексикон доминират устойчивите конфигурации опорна дума ‘спина = гръб’. Руската производна лексема *крестец* не се интегрира в устойчиви словосъчетания.

В български *кръст*² се декодира освен като анатомична опора, и като метонимичен израз на физическата мощ и сила. Здравият кръст символизира наличието на добра кондиция, докато откъснатият или преклонен кръст маркира отпадналост и липса на сили (микротеме 1, 2, 3, 4). Очевидно е, че устойчивото единство ‘не изправям кръст’ и фразеологичното срастване ‘откъсвам кръста’ са присъщи само за български език. *Кръст*² изгражда асоциативна връзка и с: човешката личност (микротема 5), личната собственост (микротема 6), личното достойнство (микротема 7).

¹² Но кодифицираните диалектни особености на писмената норма в Република Северна Македония, присъщи и на други български диалекти, не са доказателство за наличието на отделен език (Кочева, Чолева-Димитрова, Мичева, Николов, Василева, Антонова-Василева, Кайчев, Павлов, Бърлиева, Керемедчиева, Ташев, Александрова 2020, с. 47).

В т.н. от македонските българи ‘техен литературен език’, който всъщност е автентичната югозападна диалектна норма и е фиксиран в поредица словници, не откриваме фраземи нито с *кичма* (както бе отбелязано вече), нито с *крст*. А съвременният узус в РСМ предпочита еквивалентни фразеологизми с опорните концептоними ‘снага, кичма, појас, грб, срце’. Единственият структурно-семантичен билингвиален паралел в горната обобщена таблица е *Удар под кръста/ Удар под појас/ Удар ниже пояса*.

Структурни модели на фразеологичните единици с опорна дума ‘кръст’

Структурата на фразеологизмите, въпреки спецификите в словоредата и синтаксиса на двата езика, показва повече прилики, отколкото разлики. Фраземите в таблицата по-горе са от два типа – със структура на словосъчетание и със структура на изречение. В количествено отношение са почти равностойни, но преобладава първият вид, въпреки че ядро на изразите е съществително име. Според критерия брой на съставлящите пълнозначни думи, фраземите се класифицират на моноелементни, биелементни и полиелементни (Калдиева-Захаријева, 2013, с. 124 – 134). За означаване на класовете думи, които ги изграждат, се използват абривиатурите: S (съществително име, номиниращо *human being, subject, object, occurrence, situation* и др.), V (глагол), A (прилагателно), Adv (наречие), Pron (местоимение), pr (предлог), с (съюз), part (частица). Единствената конотативна употреба на концептонима *кръст* в моноструктура (S) и в двата езика е със значение ‘испытания, страдания’. Биелементните съчетания са също силно редуцирани и имат следния морфологичен състав и в двата езика: A+S (*Честен кръст*), V+S (*Имам снага; Превивам/ пречупвам кръст; (Не)хватает сил; Гнутъ спину*). В руски се използва и адвербиална фраза *крест-накрест* (S+Adv).

Трикомпонентните фраземи са представени от по-разнообразни и популярни модели, които съвпадат частично в двата езика. Смесово идентичните фраземи в български и руски често се вербализират в разнородни структурни модели, което се дължи на синтактични специфики и на основната граматична опозиция в именните парадигми на двата езика: аналитизъм – синтетизъм. Тук посочвам еквивалентните: V+A+S (*Давам честен кръст/ Даю честний крест*), V+S+Pron (*Нося кръста си*), S+pr+Pron (*Кръст на всичко/ Крст на сѐ*), S+pr/Adv+S (*Удар под кръста/ Удар ниже пояса*). Последният модел се реализира и във фраземите с една езикова фиксация (*Лежатъ подъ крестомъ*). Всички фраземи с изреченска структура са поликомпонентни. Най-срещаните модели от 4 елемента са: V+S+pr+Pron (*Турям кръст на нещо/ Ставам крст на нешто/ Поставитъ крест на чѐм-то*) – в този модел словоредът често се инверсира – V+Pron+pr+S (*Кръстосвам нещо на кръст*); pr+Pron+V+S (*В тебе е силата/ Кај тебе е крстот*). Най-обемни от представените ексцерпти са благословиите, устойчивите сравнения – *Бега како гавол од темјан (крст)*, и поговорките – *Клади крестъ по писаному, поклонъ веди по-ученому*.

В синтезираното компаративно изследване на фразеологичните единици с ключова дума ‘кръст’ в български, в югозападните диалекти на територията на Република Северна Македония и в руски език могат да се формулират следните изводи:

– Кръстът се осмисля и вербализира като цикличен код – той символизира начало (*тръгвам по кръстопът/ по пътя на Кръста*) и завършек (*слагам кръст*); общностност и интегритет – *Циловати межъ собою крестъ на всей любви* ‘да бъдем заедно, въ съюз’ (Даль, <<http://slovari.ru/search.aspx?r=3068>>); път към вечността (*Ходитъ со крестомъ*); символ на християнското възраждане (*с Кръста напред*) и др. Въпреки това няма висок фразеомообразуващ потенциал, а в славянските езици доминират свободните словосъчетания с *кръст1*.

– Лексемата *кръст* се използва като автономна пълнозначна дума или е компонент от свободни/ устойчиви фрази, защото сама по себе си тя е ярък семантичен център, рядко се компилира с други соматични номинации – *лежи като кръст на плещите* (бълг.), *опираясь кистями рук в бока* (руски). В български *кръст* влиза в синонимни отношения със структури, включващи концептите ‘власт, край, смърт’ (първи омоним) и ‘гръб, жили’ (втори омоним). А в руски фраземи, близки по значение на семантичното ядро *кръст1*, са преди всичко позитивистични концепти – святост, честност, достойнство, финал на нещо, но не и тегоба, убийство, смърт. Що се отнася до съчетанията с *поясница*, те влизат в синонимни отношения с устойчиви изрази, съдържащи думите *бок, спина, пах, хребет*, и със свободни синтагми, включващи лексемата *талиа*.

– И в двата езика се наблюдава конкуренция между конфигурации с опорен сегмент *кръст2* и с лексикален център *гръб*, като в български език те са почти два пъти повече, а в руски *спина* многократно надвишава дистрибуцията на *пояс* и *поясница* във фразеологизми.

– В езиците от славянската група се използват универсални устойчиви лингвокултурни кодове – фраземи, инспирирани от: християнската сакралност – *с кръста напред* (бълг.), *с крестом в руке впереди* (руски) = ‘с Божията помощ/ сила напред’; фолклористиката – *бягам като дявол от кръста* (бълг.), *бежати/ зазирати као ђаво од крста/ тамјана* (срб.) и т.н.; *распети/прибити на крст* (Оташевић, 2007, с. 262); международните и социални институции – *Червения кръст* (бълг.), *Красный крест* (руски), *Чырвоног Крыж* (белоруски); държавните отличия и др.

– Пиететът, който православните народи хранят към свещения символ на кръста, намира отражение в консервативната контекстуална съчетаемост на лексемата *кръст1* в парадигматичен план, в тематично ограничените ѝ сфери на употреба.

– В български език и в северномакедонския му вариант (северномакедонски български) съвпадението между лексикалната омонимия на концептонима *кръст1* и фразеологичния инвентар, в който той присъства, е много голямо.

– В руската фолклористика е възпят домашният символ на кръста като дървен фундамент на покрива, централна опора на къщата (*чудному кресту – печному столбу*) (СлДр2, 1995, с. 651). Не ми е известна аналогична стилизация на концепта в българския диалектен корпус. Но в българската народна памет се пази събирателното съществително *кръсте* с локална фразеологизация – *одим по кръсте* ‘участвам в литийно шествие на Великден’ (БЕРЗ, 1986. с. 50).

– Съществена е лексикалната диспропорция между фразеологизмите с опорна дума *кръст2*, фиксирани в т.н. речници на македонския език, и устойчивите изрази, изолирани от съвременния разговорен и медиен дискурс на територията на РСМ. Словниците съдържат фраземи само с *кръст2* в състава им. Това потвърждава единството на нашия език на диалектно равнище, тъй като и тук не се откриват различия в българските говори на цялата българска езикова територия, обхващаща Мизия, Тракия и Македония (Кочева, Чолева-Димитрова, Мичева, Николов, Василева, Антонова-Василева, Кайчев, Павлов, Бърлиева, Керемедчиева, Ташев, Александрова, 2020, с. 50). В узуалната практика и в публицистични текстове от РСМ обаче, процесите на декодификация на българските говори се прокарават целенасочено и рестриктивно. Затова е обичайно да се използват калки и адаптации на сърбизмите: *савити/ повити кичму* (пред неким); *човек без кичме* ‘безхарактерен човек’; *имати <чврсту> кичму* и др. (Оташевић, 2007, с. 245).

– Стилистичната класификация и дистрибуция и в двете славянски култури е предвидима. Книжен, а не разговорен характер имат ограничен брой фраземи: *нося (си) кръста и кръстосвам нещо под формата на кръст*.

– В съвременните български медиатекстове изключително рядко се срещат нови свободни и устойчиви единици с концепта *кръст*: а/ *Диамант с кръст занаят ще показва проверена качествена храна, което обаче е добито от ферми, разположени в район, където е открита опасна болест по животните* (mediapool.bg, 10.08.20); б/ *забивам кръст на Петолъчката* (= демонстрирам изчерпаното си социополитическо търпение) (mediapool.bg, 25.11.18); в/ *урбаноними* – например фирменото название на клиника в няколко български града София, Стара Загора, Благоевград – Ветеринарна клиника „Син кръст“; г/ *одоними* – регистрирани са само улици с деривати от корена *кръст* – „Кръстословна“, „Кръстовище“, „Кръстец“ (София, Плевен); д/ *топоним* – местността Кръста край София. кв. Кръстова вада (София); е/ *производни астионими* – с. Кръстина (обл. Бургас), с. Кръстилци (обл. Благоевград), с. Кръстец (обл. Габрово) – селата с названия, съдържащи корена *кръст* в България, са шест, но градове с аналогични номинации няма; ж/ въпреки че част от българските държавни ордени и медали са под формата на кръст или съдържат кръстовидна инкрустация, никой от тях не включва в названието си лексемата *кръст*, освен т.н. *Велик кръст*¹³, *Командирски кръст*, *Офицерски кръст* (популярните синоними на степените на орден

¹³ Би могла да се направи аналогия с някои международни отличия в Западна Европа през Средновековието и преди Първата световна война, предназначени за царски особи, държавни глави,

„Св. Александър“ в Княжество България). Сред националните ордени на Руската федерация обаче присъства военното отличие „Кръст на св. Георги“ от 1 до 4 степен, което е мотивирано от дълбокото православно мировъзрение на руския народ.

– Семантичната класификация на проучените устойчиви словосъчетания ги диференцира в 3 ранга. Фразеологични съчетания в български, който е изходен в нашия анализ, не се коментират. Огромният брой ексцерпти са фразеологични единства, а срастванията са само няколко.

– Синтактичните структурни дублети във фразеологичното поле с опорна дума ‘кръст’ са с по-висока фреквентност в български език, отколкото в руски – *Две думи на кръст не може да каже/ Не може две думи да каже на кръст/ Не може да каже две думи на кръст*. Това се дължи на свободния български словоред и на инверсията, която е предпочитана стилистична фигура в узуалната практика.

– Омонимията, която не е широко разпространена във фразеологичните масиви, се констатира рядко и сред фраземите с опорна дума ‘кръст’, например свободното съчетание – *черен кръст* ‘боядисан в черен цвят’ (*Над гробовете бяха забодени в пясъка черни кръстове с малки бразилски знаменца*, mediapool.bg, 12.06.20) и *черен кръст/пояс* ‘символ на траур и смърт’. Или *слагам ръце на кръста* ‘поставям ръцете си от двете страни на талията или ги кръстосвам в долната част на гърба’ и *слагам ръце на кръста* ‘заканвам се на някого, настроен съм враждебно или агресивно’. Аналогично е разчетен езикът на тялото в руски *хвататъся за бока* ‘слагам ръце на хълбоците/ на кръста’ и *хвататъся за бока* ‘изпадам в експресивно състояние, обикновено от силен смях’.

– Синонимията между фразеологични единици с един и същ концептоним е силно редуцирана. Една синонимна двойка е изолирана в древноруските паметници – паралелно с библейската фразема *кръсть нося* (Мат. 16:24) се използва фраземата *съ кръсты ходити* (СРПр, 2011, с. 141).

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Алефиренко, Н. Ф. (2016)** Фраземопорождающий потенциал когнитивно-провербиального кода. – В: Современная фразеология: тенденции и инновации. Москва-СПб-Брянск: Новый проект 2016, с. 7 – 31. (*Alefrenko, N. F. Frazemoporozhdayushtiy potentsial kognitivno-proverbialynogo koda*. – V: Sovremennaya frazeologiya: tendentsii i inovatsii. Moskva-Sankt Peterburg-Bryansk: Novy proekt 2016, s. 7 – 31.)
- Анкова-Ничева, К. (1993)** Нов фразеологичен речник на българския език. София: УИ Св. Климент Охридски, 462 с. (*Ankova-Nicheva, K. Nov frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: UI Sv. Kliment Ohridski, 462 s.)
- Банова, М., Димова, С. (2014)** Фразеологичен речник на българския език, София: Бан Мар, 312 с. (*Banova, M., Dimova, S. Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: Ban Mar., 312 s.)
- БЕРЗ (1986)** Български етимологичен речник, том 3, ред. В. Георгиев. София: БАН, 800 с. (*BER3. Balgarski etimologichen rechnik*, tom. 3, red. V. Georgiev. Sofia: BAN, 800 s.)
- Велковска, С. (2002)** Белешки за македонската фразеологија, кн. 8. Скопје: ИМЕ Крсте Мисирков, 183 с. (*Velkovska, S. Beleshki za makedonskata frazeologiya*, kn. 8. Skopje: IME Krste Misirkov, 183 s.)
- Велковска, С. (2008)** Македонска фразеология сом мал фразеолошки речник. Скопје: Огледало, 377 с. (*Velkovska, S. Makedonska frazeologiya so mal frazeoloshki rechnik*. Skopje: Ogledalo, 377 s.)
- Геров, Н. (1976)** Ръчникъ на българский языкъ, том 2 (РНГ2). София: Български писател, 250 с. (*Gerov, N. Rechnik na blgarskiyu yazyk* (RNG2), tom. 2. Sofia: Balgarski pisatel, 250 s.)

рицарски титли. Например: “Knight Grand Cross” и “Dame Grand Cross” във Великобритания, Холандия, Италия или “Grand Cross” в Бавария, Германия, Испания.

- Даль, В. (1882)** Толковый словарь живого великорусского языка (*Daly, V. Tolkovyy slovary zhivogo velikoruskogo yazyka.*) <<http://slovari.ru/search.aspx?p=3068>> (6.07.2021).
- EtСлов13 (1984)** Этимологический словарь славянских языков (EtСлов13). Выпуск. 13. Москва: Наука, 285 с. (*Etimologicheskiy slovary slavyanskikh yazykov.* (EtSlov13) Vypusk. 13. Moskva: Nauka, 285 s.)
- Желязкова, Зл. (2018)** Ефективно усвоаване на английска граматика. Стара Загора: Кота, 160 с. (*Zhelyazkova, Zl. Efektivno usvoyavane na angliyska gramatika.* Stara Zagora: Kota, 160 s.)
- Калдиева-Захариева, С. (2013)** Българска фразеология. София: АИ Проф. Марин Дринов, 352 с. (*Kaldieva-Zaharieva, S. Balgarska frazeologiya.* Sofia: AI Prof. Marin Drinov, 352 s.)
- Кочева, А., Чолева-Димитрова, А., Мичева, В., Николов, Г., Василева, Л., Антонова-Василева, Л., Кайчев, Н., Павлов, П., Бърлиева, С., Керемедчиева, С., Ташев, С., Александрова, Т. (2020)** За официалния език на Република Северна Македония. София: АИ Проф. Марин Дринов, 63 с. (*Kocheva, A., Choleva-Dimitrova, A., Micheva, V., Nikolov, G., Vasileva, L., Antonova-Vasileva, L., Kaychev, N., Pavlov, P., Barlieva, S., Keremedchieva, S., Tashev, S., Aleksandrova, T. Za ofitsialniya ezik na Republika Severna Makedoniya.* Sofia: AI Prof. Marin Drinov, 63 s.)
- Кошелев, А. К., Леонидова, М. (1974)** Българско-руски фразеологичен речник. София: Наука и изкуство, 635 с. (*Koshelev, A. K., Leonidova, M.A. Balgarsko-ruski frazeologichen rechnik.* Sofia: Nauka i izkustvo, 635 s.)
- Кримова-Цветкова, Л., Благоева, Д., Колковска, С., Пернишка, Е., Божилова, М. (2013)** Българска лексикология и фразеология, том. 1. София: АИ Проф. М. Дринов, 788 с. (*Krumova-Tsvetkova, L., Blagoeva, D., Kolkovska, S., Pernishka, E., Bozhilova, M. Balgarska leksikologiya i frazeologiya, tom. 1.* Sofia: AI Prof. Marin Drinov, 788 s.)
- Кузнецов, С. А. (2000)** Большой толковый словарь русского языка. Санкт Петербург: Норинт, 1536 с. (*Kuznetsov, S. A. Bolyshoy tolkovyy slovary russkogo yazyka.* Sankt Peterburg: Norint, 1536 s.)
- Максимович, К. А. (2010)** Византийская синтагма 14 титулов без толкований в древнеболгарском переводе. Band 27. Frankfurt am Main, 584 с. (*Maksimovich, K. A. Vizantiyskaya sintagma s 14 titulov bez tolkovaniy v drevnebolgarskom perevode.* Band 27. Frankfurt am Main, 584 s.)
- Молотков, А. И. (1968)** Фразеологический словарь русского языка. Москва: Советская Энциклопедия, 543 с. (*Frazeologicheskiy slovary russkogo yazyka.* Moskva: Sovetskaya entsiklopediya., 543 s.)
- Мурковски, З. (2011)** Толковен речник на современниот македонски јазик. Скопје: Библиотека Скопје, 690 с. (*Murkovski, Z. Tolkoven rechnik na sovremenniyot makedonski yazik.* Skopje: Biblioteka Skopje, 690 s.)
- Нанова, А. (2005)** Фразеологичен синонимен речник. София: Хейзъл, 1389 с. (*Nanova, A. Frazeologichen sinonimen rechnik.* Sofia: Heyzal, 1389 s.)
- Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова Кр. (1974–1975)** Фразеологичен речник на българския език, т.1, т. 2, София: БАН, 1540 с. (*Nicheva, K., Spasova-Mihaylova, S., Cholakova, Kr. Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik, t. 1, t. 2: Sofia: BAN, 1540 s.)*
- Оташевич, Ђ. (2007)** Мали српски фразеолошки речник. Београд: Алма, 787 с. (*Otashevich, G. Mali srpski frazeoloshki rechnik.* Beograd: Alma, 787 s.)
- Петков, И., Спасова, М. (2014)** Търновската редакция на Стишния пролог, том. XII, месец август. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 360 с. (*Petkov, I., Spasova, M. Tarnovskata redaktsiya na Stishniya prolog, vol. XII, m. avgust.* Plovdiv: UI Paisiy Hilendarski, 360 s.)
- Похлебкин, В. В. (2001)** Словарь международной символики и эмблематики. Москва: Международные отношения, 560 с. (*Pohlebkin, V. V. Slovar' mezhdunarodnoy simvoliki i emblematiki.* Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 560 s.)
- РБЕ8 (1995)** РБЕ8 – Речник на българския език, том 8, София: АИ Марин Дринов, 864 с. (*RBE8 – Rechnik na balgarskiya ezik, tom. 8.* Sofia: AI Marin Drinov, 864 s.)
- СлДр (1995)** Славянские древности: Этнолингвистический словарь (СлДр), том. 2. Москва: Международные отношения, 680 с. (*Slavyanskie drevnosti: Etmolingvisticheskiy slovary (SIDr), tom. 2.* Moskva: Mezhdunarodnye

otnosheniya, 680 s.)

- Крысько, В. Б., Прокопенко, Л. В., Желязкова, В., Ладыженский, И. М., Пентковский, А. М. (2011)** Славяно-русский пролог по древнейшим спискам. Синаксарь (СРП), том 2. Указатели. Исследования. Москва: РАН, БАН, 856 с. (*Krysko, V. B., Prokopenko, L. V., Zhelyazkova, V., Ladyzhenski, I. M., Pentkovskiy, A. M. Slavyano-russkiy prolog po drevneyshim spiskam. Sinaksary, tom. 2. Ukazateli. Issledovaniya. Moskva: RAN, BAN, 856 s.*)
- Солодухо, Э. М. (1982)** Проблемы интернационализации фразеологии (на материале языков славянской, германской и романской групп). Казань: УИ Казанского университета, 168 с. (*Soloduhov, E. M. Problemy internatsionalizatsii frazeologii (na materiale yazykov slavyanskoj, germanskoj i romanskoj grup). Kazany: UI Kazanskogo universiteta, 168 s.*)
- СтбР1 (1999)** Старобългарски речник, том 1. София: АИ Марин Дринов, 1027 с. (*Starobalgarski rechnik, tom. 1, Sofia: AI Marin Drinov, 1027 s.*)
- Сятковский, Я., Ванякова, Я. (2009)** Общеславянский лингвистический атлас под ред. Я. Сятковского и Я. Ваняковой, выпуск 9. Человек. Kraków. (*Obshteslavyanskiy lingvisticheskiy atlas pod red. Ya. Satovskogo i Ya. Vanyakovoj, tom. 9. Chelovek. Krakov.*)
<<http://www.slavatlas.org/publications.html>> (6.07.2021)
- Федер, У. (2008)** Кънажний изборникъ за възпитание на канартикина. В. Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 251 с. (*Feder, U. Knenzhniy izbornik za vazpitanie na kanartikina. V. Tarnovo: UI Sv. sv. Kiril i Metodiy, 251 s.*)
- Холл, Дж. (1996)** Словарь сюжетов и символов в искусстве. Москва: Кронпресс, 656 с. (*Holl, G. Slovary syuzhetov i simvolov v iskusstve. Moskva: Kronpress, 656 s.*)
- Шапошников, А. К. (2019)** Этимологический словарь современного русского языка, том 1. Москва: Флинта, 1160 с. (*Shaposhnikov, A. K. Etimologicheskij slovary sovremennogo russkogo yazyka. tom 1. Moskva: Flinta, 1160 s.*)
- Ширилов, Т. (2008)** Фразеолошки речник на македонскијот јазик, том. 2 (К – П). Скопје: Огледало, 343 с. (*Shirilov, T. Frazeoloshki rechnik na makedonskiyot yazik. tom. 2 (K–P). Skopiye: Ogledalo, 343 s.*)
- Ivanova, V., Petkova, G. (2020)** Developing online practice tests to check the acquisition of idiomatic expressions with animals.// *Езиков свят*, кн. 18.2, 2020, с. 54 – 63. (*Ivanova, V., Petkova, G. Developing online practice tests to check the acquisition of idiomatic expressions with animals.// Ezikov svyat, kn. 18.2, 2020, s. 54 – 63.*)